

Архітектура

Портрет міста

Планування та забудова міст відбивають у своєрідній художньообразній формі історію, матеріальний стан, рівень техніки, звички та смаки людей. Будови, як і все у природі, старіють і руйнуються, проте час їх існування, як правило, значно довший від життя людей. Вони, як свідки минулого, створюють кам'яний літопис, читати сторінки якого, а то й вирішувати практичні завдання реставрації часто допомагають зображення їх вигляду у різні часи. Високу якість архітектурної спадщини Харкова, вік якого наближається до трьох з половиною сторіч, його колишні володарі нехтували. У Державному архіві Харківської області зберігається справа на запит Міністерства внутрішніх справ Росії від 10 грудня 1869 року №1616 про наявність у Харківській губернії пам'яток архітектури та на подання на них креслень. У відповідях на цей запит, які склали у повітах, та в узагальнюючому листі губернатора одноставно стверджується, що в Харківській губернії будь-яких фортець, замків та інших старовинних будівель нема. (ДАХО, фонд 4, оп.17, од.зб.627). Тим часом наприкінці XIX — початку XX сторіч зусиллями видатних вчених краєзнавців, особливо Д.Багалія, було виявлено багатющі скарби культури, мистецтва й архітектури Слобожанщини. Відомості та зображення наведено, зокрема, в *«Истории города Харькова за 250 лет его существования (с 1655 по 1905 год)»* Д.Багалія та Д.Міллера. Нове репринтне видання цієї фундаментальної наукової праці, у якій подається багато старовинних планів, малюнків і світлин, здійснено 1993 року. Рідкісні зображення багатьох будинків Харкова наведено також у довіднику-путівнику *«Харьков, его прошлое и настоящее»* О.Гусєва, виданому 1902 року з нагоди XII Археологічного з'їзду. Проте чимало старовинних об'єктів залишалося ще поза увагою видавців.

В середині 1910-х — початку 1920-х років славнозвісні вчені-краєзнавці С.Таранушенко та Д.Гордєєв розгорнули активну діяльність з метою вивчення пам'яток місцевої архітектурної спадщини. Вони встигли, незважаючи на тяжкі умови часу, частково надрукувати нас-

лідки своїх знахідок, але їхню самовіддану працю обірвали репресії 1930-х років.

Зацікавленість архітектурною спадщиною почала відновлюватися в повоєнний час у зв'язку з необхідністю відродження зруйнованих міст, до яких належав і Харків. Поступово, разом з початими реставраційними роботами, поширювалися дослідження та пошук у бібліотеках, архівах та інших джерелах потрібних матеріалів. Склалися списки пам'яток, проводилися їх обміри та паспортизація. В архітекторів та аматорів краєзнавців накопичувалися в цей час різноманітні креслення, листівки з зображеннями старого міста, світлини тощо.

Влаштовані в 1960-1970-х роках у харківському Будинку архітектора ретроспективні виставки наштовхнули на думку створити систематичну збірку репродукцій різних зображень найбільш цікавих наявних, втрачених та новітніх будинків Харкова. Почалося їх збирання. Пошукам сприяли співробітники музеїв, архівів, бібліотек, архітектори, аматори-краєзнавці, колекціонери поштових листівок. Вони дозволяли фотографувати належні їм оригінали, ділилися різними відомостями. Водночас виконували натурні світлини старих та нових будинків. Так поступово складалася збірка, якій було надано форму картотеки. Її основу складають картки розміром 14x20 см з паперу для креслення, на одному боці яких наліплено світлину розміром від 9x12 до 13-18 см, на другому занотовано поштову адресу, назву, рік побудови об'єкта, прізвище архітектора та особливі примітки. Зазначено також, де знаходиться оригінал та коли зроблено натурну світлину.

Розклад карток виконано за топографічною ознакою, враховуючи історично складену радіально-кільцеву схему плану Харкова. Перший розділ картотеки становлять загальні краєвиди міста, другий — будинки на майданах та вулицях центру, далі — по секторах за стрілкою годинника. Будинки наведені за їхніми поштовими номерами, спершу — непарними, потім парними. При наявності декількох зображень об'єкта різного часу, їх покладено за віком. На додаток до картоте-

ки залучено світлини станцій метрополітену, пам'ятників на цвинтарях та портрети архітекторів.

Картотека за своїм змістом і структурою не дублює Зводу пам'яток. Окрім зображень офіційно затверджених об'єктів до неї включено фонові та інші будівлі. Зараз у картотеці налічується понад 8000 карток, до більшості з яких додані негативні знімки. Поповнення картотеки триває, оскільки структура її дозволяє робити це без перепон.

Матеріали картотеки користуються значним попитом. З її допомогою здійснено де-

кілька постійних та тимчасових виставок, видано ілюстровані книжки, вміщені нариси в періодичній пресі, показано численні телепередачі. Картотека допомагає архітекторам-рестовраторам, викладачам та студентам, усім, хто цікавиться історією міста.

Бажано, щоб для неї віднайшлося місце і в фондах майбутнього музею архітектури Харкова, потреба в якому назріла давно.

Олександр ЛЕЙБФРЕЙД,
кандидат архітектури.

м.Харків.

Фенікс з архіву

Все своє життя я провела у двох старих приватних будинках м.Харкова. Я зацікавилася їх історією. В результаті збирання спогадів та розшуків у відділі краєзнавства бібліотеки ім.Короленка та Державному архіві Харківської області (ДАХО) виявилось, що обидва будинки пов'язані з діяльністю

відомого українського архітектора Василя Григоровича Кричевського. Перший дім на Москалівці на розі вулиць Котляревської, 13 та Володимирської, 60 виявився власним будинком архітектора, який він збудував за своїм проектом і де мешкав з родиною. А другий по вул.Чернишевській, 37

Колишній будинок ВУЦВКа, а ще раніше — Дворянського зібрання; зруйнований під час війни. (Фото 1913 р.).